

Практичні аспекти застосування судами України Конвенції СНД

22 січня 1993 року в місті Мінську (Республіка Білорусь) в рамках країн СНД, з метою забезпечення належного захисту прав і законних інтересів громадян та осіб, що проживають на їхніх територіях, була підписана Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (далі – Конвенція). Указану Конвенцію Верховною Радою України ратифіковано Законом України від 10 листопада 1994 р. № 240/94-ВР із відповідними застереженнями, а чинності для нашої країни вона набула 14 квітня 1995 р.

28 березня 1997 року було укладено Протокол до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 р., який є її невід'ємною частиною. Цей Протокол ратифіковано Законом України з відповідними застереженнями 3 березня 1998 р. № 140/98-ВР.

Застосовується Конвенція у відносинах України з Республікою Білорусь, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Російською Федерацією, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Киргизькою Рес-

публікою, Республікою Молдова, Грузією та Туркменістаном. В редакції Протоколу 1997 р. Конвенція застосовується у відносинах з Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Російською Федерацією та Республікою Молдова.

У порядку інформування варто зазначити, що 7 жовтня 2002 року в місті Кишиневі укладено Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, яка набула чинності, відповідно до ч. 2 ст. 120 цієї Конвенції, на тридцятий день з дати здачі на зберігання депозитарію третьої ратифікаційної грамоти для Республіки Білорусь, Азербайджанської Республіки та Республіки Казахстан. Листом Міністерства юстиції України від 21 січня 2006 р. № 26-53/7 роз'яснено так:

Відповідно до частин третьої та четвертої статті 120 Конвенції 2002 р. між її державами-учасниками припиняє свою дію Конвенція 1993 р. та Протокол до неї від 28 березня 1997 р. Однак, Конвенція 1993 р. та Протокол до неї 1997 року продовжуватимуть застосовуватися у відносинах між державами-учасниками цих міжнародних договорів та державами, для яких не набрала чинності Конвенція 2002 р. На сьогодні Міністерством юстиції України здійснюються заходи щодо підготовки пропозицій про ратифікацію Конвенції 2002 р. Тобто, для України зазначена Конвенція чинності не набула, а відтак діють лише Конвенція 1993 року та Протокол до неї 1997 року.

Вищезазначений лист Міністерства юстиції України на сьогодні є чинним, отже надалі продовжує застосовуватися Конвенція 1993 р. та Протокол до неї 1997р..

Відповідно до статті 1 Конвенції громадяни кожної із держав-учасниць цієї Конвенції (далі – Договірні Сторони), а також особи, що проживають на їхніх територіях, користуються на території всіх інших Договірних Сторін відносно своїх особистих і майнових прав таким самим правовим захистом, як і громадяни даної Договірної Сторони.

Слід вказати, що громадяни кожної Договірної Сторони, а також особи, які проживають на їхніх територіях, мають право вільно та безперешкодно звертатися до суду, прокуратури та інших закладів кожної Договірної Сторони, до компетенції яких відносяться цивільні, сімейні та кримінальні справи, можуть бути їх учасниками, подавати клопотання, подавати позови і здійснювати інші процесуальні дії на тих самих умовах, що і громадяни кожної Договірної Сторони.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ, ВИСЛОВЛЕНІ УКРАЇНОЮ ПІД ЧАС РАТИФІКАЦІЇ КОНВЕНЦІЇ 1993 РОКУ ТА ПРОТОКОЛУ ДО НЕЇ 1997 РОКУ:

Відповідно до положень Закону України від 10 листопада 1994 р. Конвенцію про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (далі – Конвенція), підписану від імені України у місті Мінську 22 січня 1993 р., ратифіковано з такими застереженнями:

- Україна бере на себе зобов'язання щодо надання правової допомоги в обсязі, передбаченому статтею 6 Конвенції, за винятком визнання і виконання виконавчих написів.
- Україна бере на себе зобов'язання визнавати і виконувати рішення, винесені на території держав-учасниць Конвенції, передбачені пунктом «а» ст. 51 Конвенції, за винятком нотаріальних актів щодо грошових зобов'язань.

Відповідно до положень Закону України від 3 березня 1998 р. Протокол до Конвенції ратифіковано з такими застереженнями:

- до пункту 19: «Україна не бере на себе зобов'язання визнавати та враховувати вироки, винесені судами Договірних Сторін, при вирішенні питань про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення факту вчинення злочину повторно та порушення зобов'язань, пов'язаних з умовним звільненням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням»;
- до пункту 21: «Україна бере на себе зобов'язання здійснювати зносини з питань виконання процесуальних та інших дій, зазначених у ч. 2 ст. 80 Конвенції, у порядку, передбаченому статтею 5 Конвенції».

Правову допомогу в цивільних, сімейних та кримінальних справах відповідно до вказаної вище Конвенції здійснюють установи юстиції Договірної Сторони.

Відповідно до статті 5 Конвенції в редакції Протоколу, при здійсненні правової допомоги компетентні установи юстиції Договірних Сторін зносяться одна з одною через свої центральні, територіальні та інші органи, якщо тільки цією Конвенцією встановлено інший порядок зносин. Договірні Сторони визначають перелік своїх центральних, територіальних та інших органів, уповноважених на здійснення безпосередніх зносин, про що повідомляють депозитаря.

Відповідно до частини 1 статті 16 Закону України «Про міжнародні договори України» Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, до відання яких віднесені питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, стежать за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для України, і за виконанням іншими сторонами міжнародних договорів України їхніх зобов'язань.

Міністерство юстиції України є одним із Центральних органів, який забезпечує реалізацію міжнародних договорів України з питань міжнародної правової допомоги в цивільних та кримінальних справах, у тому числі й Конвенції 1993 р.

При виконанні положень Конвенції 1993 р. варто запам'ятати, що суди застосовуючи її положення під час розгляду цивільних, сімейних та кримінальних справ, здійснюють відносини з відповідними іноземними судами країн-учасниць Конвенції та іншими компетентними органами через Головні управління юстиції та Міністерство юстиції України.

У цьому зв'язку необхідно звернути увагу на те, що у цивільних справах на підставі Конвенції 1993 року в редакції Протоколу, що стосується судових доручень про вручення документів та проведення окремих процесуальних дій, а також клопотань про визнання та виконання іноземних судових рішень зносини здійснюються через Головні управління юстиції без участі Міністерства юстиції України, а по кримінальним справам – за участі Міністерства юстиції України. **Продемонструємо наглядно механізм взаємодії компетентних органів у цивільних та кримінальних справах.**

Цивільні справи:

Суд → Головне управління юстиції у Дніпропетровській області → Головні управління юстиції країн СНД

Кримінальні справи:

Суд → Головне управління юстиції у Дніпропетровській області → Міністерство юстиції України → Міністерства юстиції країн СНД

Недотримання подібних механізмів може призвести до відмови іноземними компетентними органами у розгляді направлених документів, їх повернення та відповідно затягування строків розгляду справ та порушення прав громадян.

ДО ВІДОМА:

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 2 серпня 2007 р. № 597/5 «Про запровадження безпосередніх зносин органів юстиції України в рамках Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. в частині виконання доручень у цивільних справах» (із змінами від 16 серпня 2011 р. № 1985/5):

- визначено Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі **з 1 березня 2009 р.** органами, уповноваженими на здійснення безпосередніх зносин з відповідними уповноваженими органами Договірних Сторін Протоколу **стосовно судових доручень у цивільних справах про вручення документів і про виконання процесуальних дій**, які надсилаються починаючи із зазначеної дати;
- визначено Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі **з 1 вересня 2011 р.** органами, вповноваженими на здійснення безпосередніх зносин з відповідними уповноваженими органами Договірних Сторін Протоколу **стосовно клопотань про визнання та виконання судових рішень**, які надсилаються, починаючи із зазначеної дати.

Виходячи із вищезазначеного, Головні управління юстиції в частині виконання судових доручень у цивільних справах та клопотань про визнання і виконання іноземних судових рішень на підставі Конвенції 1993 року в редакції Протоколу 1997 р. на сьогодні взаємодіє **безпосередньо** з іноземними компетентними органами таких країн-учасниць СНД: Російська Федерація, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан, Республіка Вірменія.

Не дивлячись на те, що Республіка Молдова є учасницею Протоколу 1997 року до Конвенції 1993 р., вона висловила застереження до ст. 5 Конвенції такого змісту: «При виконанні цієї Конвенції компетентні установи юстиції Договірних Сторін зносяться одне з одним через свої центральні органи».

Отже, зносини з Республікою Молдова та країнами-учасницями Конвенції 1993 року, які не приєдналися до Протоколу, здійснюються виключно через Міністерство юстиції України (суд України – Головне управління юстиції у відповідній області – Міністерство юстиції України – Міністерство юстиції відповідної країни СНД).

Звернення судів України з дорученнями

Відповідно до положень статті 6 Конвенції Договірні Сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних й інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема складання і пересилання документів, проведення обшуків, вилучення, пересилання і видачі речових доказів, проведення експертизи, допиту сторін, обвинувачених, свідків, експертів, порушення карного переслідування, розшуку і видачі осіб, що вчинили злочини, визнання і виконання судових рішень по цивільним справам, вироків у частині цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів.

Відповідно до частини 1 статті 80 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. (із змінами і доповненнями) встановлено, що у разі, якщо при роз-

гляді справи з іноземним елементом у суду виникне необхідність у врученні документів або отриманні доказів, у проведенні окремих процесуальних дій за кордоном, суд може направити відповідне доручення компетентному органу іноземної держави в порядку, встановленому процесуальним законом України або міжнародним договором України.

Відповідно до положень статті 415 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) у разі якщо в процесі розгляду справи суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, суд України може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (далі – іноземний суд) у порядку, встановленому цим Кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Вимоги до доручення встановлюються ст. 7 Конвенції. Однак, при оформленні відповідного доручення в цивільній справі необхідно враховувати також положення Цивільного процесуального кодексу України та розділу 2 Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, затвердженої спільним наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54 (далі – Інструкція), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України за № 573/15264. Щодо доручень у кримінальних справах, то варто звертати увагу на вимоги КПК України.

Досить часто суди оформлюють замість судового доручення ухвалу про окреме судове доручення. Така ситуація призводить до того, що компетентні органи Російської Федерації не приймають до розгляду надані матеріали, якщо у них відсутнє судове доручення.

Коли мова йде про необхідність суду України запитати правову допомогу на території країн СНД, то варто оформлювати відповідні судові доручення за формами, які наведені у додатках 1 та 4 до Інструкції (див. нижче).

Додаток 1
до Інструкції

До компетентного суду _____
(найменування держави)

ДОРУЧЕННЯ
про вручення документів

«__» _____ 200_ року Україна № _____ м. _____
_____ район
_____ область

_____ (найменування суду України, який складає доручення)

відповідно до умов _____ (назва договору, конвенції)

просить компетентний суд _____ (найменування запитованої держави)

вручити _____ (точне найменування документів, що підлягають врученню)

_____ (наприклад, копії позовної заяви чи повідомлення про день судового розгляду)

громадянину _____
(прізвище, ім'я, по батькові, точна адреса)

та повернути підтвердження про вручення документів.

Вручення даних документів необхідно виконати у зв'язку з розглядом

_____ (найменування справи із зазначенням позивача та відповідача)

_____ просить
(найменування суду, який складає доручення)

надіслати документи, складені у зв'язку з виконанням цього доручення, а у разі неможливості виконання цього доручення – повернути його та повідомити про обставини, які перешкоджають його виконанню.

Додаток: _____

Суддя

_____ суду
(найменування суду)

_____ (прізвище, ініціали)
(підпис)

Дата

Печатка суду

Додаток 4
до Інструкції

До компетентного суду _____
(найменування держави)

ДОРУЧЕННЯ

про виконання окремих процесуальних дій

«__» _____ 200_ року Україна № _____ м. _____
_____ район
_____ область

_____ (найменування суду, який складає доручення)

відповідно до умов _____
(найменування договору, конвенції)

просить компетентний суд _____
(найменування запитуваної держави)

виконати окремі процесуальні дії _____
(зазначити, які дії та відносно яких осіб мають бути виконані)

Здійснення цих дій необхідно у зв'язку з розглядом _____
(найменування справи)

Прізвища, імена, по батькові та адреси осіб, яких слід допитати:

Під час допиту необхідно з'ясувати: _____
(зазначаються обставини, які потрібно з'ясувати)

та отримати відповіді на такі питання:

_____ (зазначаються питання або додається перелік питань до доручення)

_____ просить
 (найменування суду, який складає доручення)
 надіслати протоколи та інші документи, складені у зв'язку з виконанням цього доручення. У разі неможливості виконання цього доручення – повідомити про обставини, які перешкоджають його виконанню.

Суддя

_____ суду _____
 (найменування суду) (прізвище, ініціали)
 (підпис)

Дата

Печатка суду

Звертаємо увагу на те, що у разі, якщо суду необхідно одночасно вручити документи особі та провести відносно неї окремі процесуальні дії (допитати, витребувати документи тощо), то судом може бути складено одне доручення «про проведення окремих процесуальних дій», в якому міститиметься прохання й вручити документи, й провести окремі процесуальні дії. Або ж суд має право скласти 2 окремі доручення. Право вибору у такому разі залишається виключно за суддею, який здійснює оформлення доручення.

ДО УВАГИ:

При складенні судових доручень просимо обов'язково зазначати повністю ПІБ особи, якій необхідно вручити документи чи провести окремі процесуальні дії, а також повну адресу проживання (країна, область, місто, вулиця і т. д.).

Окремо зазначаємо про особливість оформлення судових доручень, якщо особа проживає на території Придністровської Молдавської Республіки.

Відповідно до роз'яснення Міністерства юстиції України положення Конвенції 1993 року і Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року діють лише стосовно державних органів Республіки Молдова.

Враховуючи зазначене, доручення про вручення документів відносно особи, яка проживає на території Придністровської Молдавської Республіки, має бути адресоване компетентному суду Республіки Молдова, оскільки документи, які містять посилення на Придністровську Молдавську Республіку, розгляду не підлягають і повертаються ініціатору.

У зв'язку з чим, у всіх документах необхідно вказувати Республіка Молдова. Це пов'язано з тим, що Придністровська Молдавська Республіка є утворенням невизнаним і самопроголошеним, з яким ні Міністерство юстиції України, ні Міністерство юстиції Республіки Молдова не підтримують правових відносин.

Вимога щодо зазначення у всіх документах Республіка Молдова стосується всіх без виключення документів.

Якщо суду необхідно вручити виклик особі на судове засідання, то до такого доручення долучається відповідний виклик, оформлений за формою згідно з додатком 3 до Інструкції (див. нижче). Відповідно до пункту 2.1.3 Інструкції у такому виклику особі повідомляється про гарантії імунітету від адміністративної/кримінальної відповідальності у разі її явки до компетентного органу України, передбачені відповідним міжнародним договором. Указаний виклик-повідомлення друкується на чистих аркушах паперу, без штампів суду.

Додаток 3
до Інструкції

ВИКЛИК (ПОВІДОМЛЕННЯ)
про день судового розгляду

_____ (найменування суду)
Викликає (повідомляє) _____,
_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
який мешкає за адресою _____
_____ (адреса)
про те, що _____
_____ (вказуються день та час судового розгляду)
в приміщенні суду за адресою: _____
_____ (вказується адреса суду та номер кімнати)
відбудеться розгляд справи за позовом _____
_____ (прізвище, ім'я, по батькові позивача)
до _____
_____ (прізвище, ім'я, по батькові відповідача)
про _____
_____ (зміст позову)

У разі, якщо цей виклик (повідомлення) не буде вручено своєчасно, суд врахує це та розгляне справу в день наступного судового засідання «__» _____ 20__ року о ____ год.
Суддя

_____ СУДУ _____
(найменування суду) (прізвище, ініціали)
(підпис)

Дата Печатка суду

Коли мова йде про оформлення судом виклику-повідомлення про дату та місце судового розгляду справи, у зв'язку з якою запитується міжнародна правова допомога, варто пам'ятати таке:

Відповідно до частини 4 статті 74 ЦПК України судова повістка про виклик повинна бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання, а судова повістка-повідомлення – завчасно.

Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 201 ЦПК України суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави.

Відповідно до вимог частини 1 статті 79 ГПК України господарський суд зупиняє провадження у справі в разі неможливості розгляду цієї справи до вирішення пов'язаної із нею іншої справи, що розглядається іншим судом, а також у разі звернення господарського суду із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави.

Відповідно до пункту 2.2 Інструкції у разі надіслання судом України доручення для виконання за кордоном цивільна справа, у зв'язку з якою складається доручення, призначається до розгляду з урахуванням розумних строків пересилання документів

та виконання направлено доручення за кордоном. У разі можливості судом України призначається дата наступного судового засідання (резервна дата), на яке може прийти особа, що викликається.

Виходячи із вищевикладеного, необхідно враховувати окрім розгляду судового доручення Головним управлінням юстиції/Міністерством юстиції України та іноземним компетентним органом, строків його виконання компетентним іноземним судом, також і строки пересилки документів та умови сполучення, оскільки особа, відносно якої необхідно провести процесуальні дії, мешкає на території іншої держави та в даному випадку позбавлена можливості своєчасно з'явитися до суду. Як свідчить практика, компетентні органи країн СНД, а також Міністерство юстиції України (у разі, якщо документи направляються через Мін'юст) неодноразово повертають матеріали доручень без розгляду, коли дата судового засідання є меншою ніж 3-4 місяці та не вказана більш пізніша дата (резервна дата).

На окрему увагу заслуговують вимоги Конвенції щодо мови, якою мають бути оформлені документи

Вимогами статті 17 Конвенції встановлено, що у відношеннях один з одним при виконанні Конвенції Сторони користуються державними мовами Договірних Сторін або російською мовою. Згідно з пунктом 6 Протоколу до вказаної Конвенції у разі виконання документів державними мовами Договірних Сторін до них додаються засвідчені переклади російською мовою.

Статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» визначено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Відповідно до листа Верховного Суду України від 12.10.2007 р. № 6-3/2007 суди загальної юрисдикції, надаючи міжнародну правову допомогу на підставі Конвенції (у тому числі при розгляді питання про визнання і виконання судових рішень у цивільних справах), можуть визначити один із способів складання документів, пов'язаних із виконанням Конвенції: викладати судові документи (рішення, ухвали, протоколи) російською мовою або, виконуючи їх державною мовою, додавати засвідчений переклад таких документів на російську мову.

Вимогами частини 3 статті 416 ЦПК України передбачено, що судові доручення про надання правової допомоги оформлюється українською мовою. До судового доручення додається засвідчений переклад офіційною мовою відповідної держави, якщо інше не встановлено іншим міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Аналогічна вимога міститься також у ч. 2 ст. 126 ГПК України та п. 2.3 Інструкції.

Вимога щодо перекладу документів стосується не лише судового доручення, а й інших документів, які до нього додаються, без виключення

Разом з тим існує особливість щодо перекладу документів, які мають бути вручені особі, визначена п. 2.3 Інструкції. Зокрема, у відповідних випадках документи, що підлягають врученню, можуть бути складені або перекладені на ту мову, яку розуміє особа, якій необхідно вручити документи. Це окремо визначається судом України у дорученні.

При цьому варто звернути увагу на положення ч. 1 ст. 10 Конвенції, де визначено, що запитувана установа юстиції здійснює вручення документів відповідно до порядку, що діє в її державі, якщо документи, що вручаються, написані на її мові або російською мовою або забезпечені завіреним перекладом на ці мови. В іншому випадку вона передає документи одержувачеві, якщо він згодний добровільно їх прийняти.

З огляду на вищезазначене, доручення та документи, які долучені судом до нього, мають бути викладені російською мовою або супроводжуватися завіреним у встановленому порядку перекладом. В іншому разі, судом має бути у самому дорученні зазначене прохання вручити документи українською мовою, оскільки є підстави вважати, що особа її розуміє. Але у разі, коли документи, які необхідно вручити особі, не міститимуть перекладу російською мовою, відповідно до статті 10 Конвенції остання може відмовитися їх прийняти. Крім того, трапляються випадки, коли іноземні компетентні органи країн-учасниць Конвенції всупереч вимогам статті 10 Конвенції повертають без розгляду і подальшого виконання доручення українських судів, якщо документи, які необхідно вручити особі, не містять перекладу російською мовою.

Тому акцентуємо увагу на необхідності здійснення перекладу документів.

Щодо засвідчення документів

Відповідно до статті 13 Конвенції «документи, що на території однієї з Договірних Сторін виготовлені або засвідчені установою або спеціально на те вповноваженою особою в межах їх компетенції і за встановленою формою скріплені гербовою печаткою, приймаються на територіях інших Договірних Сторін без будь-якого спеціального посвідчення».

Вимогами частини 4 статті 416 ЦПК України встановлено, що судові доручення про надання правової допомоги, процесуальні та інші документи, що до нього додаються, засвідчуються підписом судді, який складає доручення, та скріплюються гербовою печаткою.

Відповідно до частини 4 статті 126 ГПК України судові доручення про надання правової допомоги, процесуальні та інші документи, що до нього додано, засвідчуються підписом судді, який складає доручення, та скріплюються гербовою печаткою.

Відповідно до пункту 2.1.6 Інструкції документи, що додаються до доручення, повинні бути оформлені відповідно до законодавства України, засвідчені підписом судді і печаткою суду України в належних випадках. Якщо документ, що надсилається, складається з декількох аркушів, вони мають бути відповідним чином прошнуровані, пронумеровані і скріплені печаткою суду України.

Таким чином, усі документи без винятку, які надають судом у порядку отримання міжнародної правової допомоги на підставі Конвенції, мають бути засвідчені підписом судді, який складає доручення, та скріплені гербовою печаткою суду.

Звернення судів з клопотаннями про визнання та виконання рішень

Відповідно до статті 51 Конвенції кожна з Договірних Сторін на умовах, передбачених цією Конвенцією, визнає і виконує такі рішення, винесені на території інших Договірних Сторін:

а) рішення установ юстиції по цивільних і сімейних справах, включаючи затверджені судом мирові угоди по таких справах і нотаріальні акти у відношенні грошових зобов'язань;

б) рішення судів по кримінальних справах про відшкодування збитку.

При цьому варто звернути увагу на Закон України «Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах» від 10 листопада 1994 р., яким визначено, що Україна бере на себе зобов'язання визнавати і виконувати рішення, винесені на територіях держав-учасниць Конвенції, передбачені пунктом «а» ст. 51 Конвенції, за винятком нотаріальних актів щодо грошових зобов'язань.

Відповідно до статті 53 Конвенції клопотання про дозвіл примусового виконання рішення подається в компетентний суд Договірної Сторони, де рішення підлягає виконанню. Воно може бути подано й в суд, що виніс рішення у справі першої інстанції. Цей суд направляє клопотання суду, компетентному винести рішення по клопотанню.

Відповідно до статті 53 до клопотання додаються:

- а) рішення або його засвідчена копія, а також офіційний документ про те, що рішення набуло законної сили і підлягає виконанню або про те, що воно підлягає виконанню до набуття законної сили, якщо це не впливає із самого рішення;
- б) документ, з якого випливає, що сторона, проти якої було винесене рішення, що не прийняла участі в процесі, була в належному порядку і вчасно викликана в суд, а у випадку її процесуальної недієздатності була належним чином представлена;
- в) документ, що підтверджує часткове його виконання на момент його пересилання;
- г) документ, що підтверджує угоду сторін, по справах договірної підсудності.

Вимоги щодо оформлення клопотань про визнання і виконання українських судових рішень за кордоном встановлені також розділом 4 Інструкції. Зокрема, вказаним розділом встановлено форми клопотань, а також форми довідок, які мають до них долучатися.

Відповідно до пункту 4.6 Інструкції якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законодавством запитуваної держави, клопотання особи чи органу може бути складено згідно з формою, що наведена в додатку 6 до Інструкції (див. нижче). Клопотання друкується на чистих аркушах паперу без штампів суду.

Додаток 6
до Інструкції

До компетентного суду _____
(найменування держави)

гр. _____
(прізвище, ім'я, по батькові стягувача)

який (яка) проживає за адресою:

(повна адреса стягувача)

КЛОПОТАННЯ

Прошу дозволити визнання та виконати на території _____
(найменування держави)

рішення _____ від _____ про _____
(найменування суду) (дата рішення)

(зміст рішення)

на мою користь з _____
(прізвище, ім'я, по батькові боржника)

Адреса боржника: _____
(вказується адреса)

Про прийняте рішення прошу повідомити мені та переказати стягнені суми _____

(вказати повну адресу стягувача або номер рахунку в банку, на який необхідно переказати кошти)

Дата

(ПІБ)

Підпис

Відповідно до пункту 4.8 Інструкції якщо заінтересована особа подає клопотання до суду України, який постановив рішення, відповідний суд додає до клопотання документи, передбачені відповідним міжнародним договором України або пунктом 4.7 цієї Інструкції. Підпис зацікавленої особи на клопотанні засвідчується підписом судді, який одержав клопотання, та скріплюється печаткою суду України. У разі оформлення клопотання юридичною особою до пакета документів додається довіреність на право представляти інтереси цієї особи в судах, оформлена відповідно до чинного законодавства України.

Відповідно до пункту 4.7 Інструкції з метою звернення з клопотанням про визнання та виконання рішення суду України до компетентного органу запитуваної держави заінтересована особа звертається до суду України, який ухвалив рішення, для отримання документів, передбачених міжнародним договором України. Якщо міжнародний договір України не визначає переліку документів, що додаються до клопотання, судом України надаються:

- засвідчена належним чином копія судового рішення (або у відповідному випадку – вироку);
- довідка про те, що рішення (вирок) набрало законної сили, якщо це не впливає безпосередньо з тексту рішення чи вироку, за формою згідно з додатком 7. Довідка друкується на чистих аркушах паперу, без штампів суду;
- довідка стосовно виконання частини рішення (вироку) або невиконання рішення (вироку) на території України за формою згідно з додатком 8. Довідка друкується на чистих аркушах паперу, без штампів суду;
- якщо відповідач не брав участі в судовому засіданні – довідка про те, що відповідач був належним чином повідомлений про день та час судового розгляду (за формою згідно з додатком 9), та копії документів справи, що підтверджують повідомлення відповідача належним чином про час та місце судового розгляду справи. Довідка друкується на чистих аркушах паперу, без штампів суду.

Документи, що надає суд України, засвідчуються підписом судді і скріплюються гербовою печаткою суду України. Якщо справа, у якій винесено рішення, розглядалася судом України у порядку договірної підсудності, заінтересована особа додає до клопотання також оригінал чи засвідчену копію угоди про вибір суду.

У разі необхідності визнання та виконання рішення третейського суду заінтересована особа додає також оригінал або належним чином засвідчену копію арбітражної угоди.

Якщо з часу винесення рішення до моменту звернення до суду України з клопотанням стягувач (стягувачка) змінив прізвище, слід додати належним чином засвідчену копію документа, що підтверджує факт зміни прізвища.

З урахуванням практики, яка склалася під час розгляду на підставі Конвенції іноземними судами клопотань про визнання і виконання на своїй території іноземних судових

рішень, іноземні суди залишають без розгляду такі клопотання або взагалі відмовляють у наданні дозволу, якщо не надано копій документів, підтверджуючих повідомлення відповідача. Також трапляються випадки, коли російський суд отримавши клопотання українського суду, у подальшому надсилає окреме судове доручення про витребування із суду, який надсилав клопотання, копій підтверджуючих документів про повідомлення відповідача про час та місце судового розгляду справи щодо нього. У такому разі значно затягуються строки розгляду клопотань українських заявників за кордоном.

Тому, звертаємо увагу на необхідність долучення до клопотань копій документів, які підтверджують належне повідомлення відповідача про дату та місце судового розгляду.

Додаток 7
до Інструкції

ДОВІДКА

Рішення _____
(найменування суду)
від _____ у справі за позовом _____
(дата рішення) (прізвище, ім'я, по батькові позивача)
до _____
(прізвище, ім'я, по батькові відповідача)
про _____
(указується зміст рішення)
набрало законної сили _____ та підлягає виконанню.
(дата набрання рішенням суду законної сили)

У разі потреби:

Рішення підлягає виконанню з _____
(дата)

Суддя

_____ СУДУ _____
(найменування суду) (прізвище, ініціали)
(підпис)

Дата

Печатка суду

Додаток 8
до Інструкції

ДОВІДКА

Рішення _____ від _____
(найменування суду) (дата рішення)
у справі за позовом _____
(прізвище, ім'я, по батькові позивача)
до _____
(прізвище, ім'я, по батькові відповідача)
про _____
(зміст рішення)
частково виконано/не виконувалось на території України.
(вказати необхідне)

У разі, якщо рішення виконано частково на території України:

Аліменти/інші періодичні платежі стягнені до _____
(дата закінчення періоду, за який стягнені платежі)

Або:

Сума, що підлягає стягненню за рішенням суду, стягнена частково в розмірі

_____ (сума цифрами і словами)

на користь стягувача _____
(дата переказу чи отримання коштів стягувачем)

Суддя

_____ СУДУ _____
(найменування суду) (прізвище, ініціали)
(підпис)

Дата

Печатка суду

Додаток 9
до Інструкції

ДОВІДКА

Громадянин _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

був своєчасно та в належній формі повідомлений про час та місце судового розгляду справи і йому була вручена копія позовної заяви. Копія документів, що підтверджують повідомлення, додається.

Суддя

_____ СУДУ _____
(найменування суду) (прізвище, ініціали)
(підпис)

Дата

Печатка суду

Зазначимо, що **клопотання про стягнення судового збору в дохід держави має складатися органами податкової служби, а не судом.**

Відповідно до абзацу 2 пункту 4.4 Інструкції, якщо рішенням суду України передбачено стягнення з особи державного мита (судового збору) в дохід держави, виконавчі документи надсилаються до місцевих органів податкової служби за місцезнаходженням суду для вирішення питання про оформлення клопотання про визнання та виконання рішення у відповідній частині на території іноземної держави.

Указане клопотання може бути оформлене за формами, встановленими у додатках 5-6 до Інструкції.

До клопотань про визнання та виконання українських судових рішень за кордоном застосовуються ті ж самі вимоги щодо мови оформлення документів, які й до доручень.

Так, відповідно до пункту 4.9 Інструкції заінтересована особа або орган складає клопотання мовою запитуваної держави. Якщо клопотання та документи, що до нього додаються, складено українською мовою, до них додається переклад на мову запитуваної держави, засвідчений відповідно до законодавства України.

Із вищевикладеного випливає, що клопотання та додатки до нього мають бути складені російською мовою або супроводжуватися засвідченим перекладом російською мовою.

У разі, якщо згідно з міжнародним договором України клопотання подається заінтересованою особою до суду України, який ухвалив рішення, такий суд надсилає клопотання та додані до нього документи до Міністерству через Головне управління юстиції.

Відповідно до пункту 4.11 Інструкції інформація про результати розгляду клопотання доводиться Головним управлінням юстиції до відома заінтересованої особи, а копія ухвали, постановлена за результатами його розгляду, надсилається суду України, який ухвалив рішення у першій інстанції, про що також інформується заінтересована особа.

Окремо вважаємо за потрібне зазначити інформацію, отриману від російської сторони, щодо практичних питань виконання українських судових рішень про встановлення батьківства.

Зокрема, у практиці Головного управління юстиції у Дніпропетровській області є випадок, коли російською стороною повернуто без процедури визнання та виконання матеріали за клопотанням особи про визнання та виконання рішення українського суду про встановлення факту батьківства. При цьому роз'яснено наступне: відповідно до статті 52 Конвенції в редакції Протоколу, винесені установами юстиції кожної з Договірних Сторін і, що вступили в законну силу рішення, що не вимагають за своїм характером виконання, визнаються на територіях інших Договірних Сторін без спеціального провадження.

Разом з тим, для внесення змін в актовий запис про народження необхідне дотримання вимог Федерального закону від 15.11.1997 р. № 143-ФЗ «Про акти цивільного стану» до порядку державної реєстрації встановлення батьківства і внесення змін та виправлень до актового запису цивільного стану.

Так, відповідно до вищезазначеного Федерального закону (ст. 54) державна реєстрація встановлення батьківства на підставі рішення суду про встановлення батьківства або про встановлення факту визнання батьківства здійснюється за заяврю матері або батька дитини, опікуна (піклувальника) дитини, особи, на утриманні у якій перебуває дитина, або самої дитини, яка досягла повноліття. Відповідно до статті 57 зазначеного закону, запис акта про встановлення батьківства тягне за собою внесення змін та виправлень до актового запису про народження дитини.

Відповідно до статті 71 заява про внесення виправлень або змін до запису акта цивільного стану подається заінтересованою особою до органу запису актів цивільного стану за місцем його проживання або за місцем зберігання запису акта цивільного стану, який підлягає виправленню або зміні. Постановою Уряду Російської Федерації від 31.10.1998 р. № 1274 «Про затвердження форм бланків заяв про державну реєстрацію актів цивільного стану...» затверджений бланк заяви за формою № 17 про внесення виправлень або змін до актового запису акта цивільного стану.

Одночасно з поданням такої заяви повинно бути надано свідоцтво про державну реєстрацію акта цивільного стану, яке підлягає обміну у зв'язку з внесенням виправлень або змін до запису акта цивільного стану.

Крім того, згідно з Податковим кодексом Російської Федерації (ст. 333.26) за державну реєстрацію встановлення батьківства і за внесення змін до актового запису громадяни повинні сплатити державне мито у встановленому законом розмірі 200 і 400 російських рублів відповідно. Квитанції про оплату державного мита надаються заявником одночасно з заявою про державну реєстрацію акта цивільного стану та з заявою про внесення змін до актового запису.

Практичні аспекти застосування Конвенції при виконанні іноземних прохань та розгляді клопотань про визнання та виконання іноземних судових рішень

Здійснюючи виконання іноземних доручень у цивільних та кримінальних справах, які надходять від компетентних органів на підставі Конвенції СНД, судам України необхідно враховувати вимоги не лише Конвенції та Протоколу до неї, а й вимоги, встановлені ЦПК України та розділом 3 Інструкції (для цивільних справ) та КПК України (для кримінальних справ).

Спільною особливістю при виконанні прохань у цивільних та кримінальних справах є вимоги щодо:

- мови документів, складених та/або отриманих під час виконання іноземних доручень;
- засвідчення документів, складених та/або отриманих під час виконання іноземних доручень.

Вимоги щодо мови документів за результатами опрацювання доручень у цивільних та кримінальних справах

Вимогами статті 17 Конвенції встановлено, що у відношеннях один з одним при виконанні Конвенції Сторони користуються державними мовами Договірних Сторін або російською мовою. Згідно з п.6 Протоколу до вказаної Конвенції у випадку виконання документів державними мовами Договірних Сторін до них додаються засвідчені переклади російською мовою.

Статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» визначено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Відповідно до листа Верховного Суду України від 12.10.2007 р. № 6-3/2007 суди загальної юрисдикції, надаючи міжнародну правову допомогу на підставі Конвенції (у тому числі при розгляді питання про визнання і виконання судових рішень у цивільних справах), можуть визначити один із способів складання документів, пов'язаних з виконанням Конвенції: викладати судові документи (рішення, ухвали, протоколи) російською мовою або, виконуючи їх державною мовою, додавати засвідчений переклад таких документів на російську мову.

Відповідно до пункту 3.8 Інструкції документи за результатами виконання іноземного доручення суд України складає українською мовою. Однак у випадках, передбачених міжнародним договором України, суд України складає документи мовою, передбаченою відповідним міжнародним договором України, або додає до них завірений переклад на таку мову.

Відповідно до пункту 5.6 Інструкції ухвала за результатами розгляду іноземного клопотання складається українською мовою. Однак, у випадках, передбачених міжнародним договором України, суд України складає ухвалу мовою, передбаченою відповідним міжнародним договором України, або додає до неї завірений відповідно до законодавства України переклад на таку мову.

Вимоги щодо засвідчення документів

Відповідно до статті 13 Конвенції «документи, що на території однієї з Договірних Сторін виготовлені або засвідчені установою або спеціально на те уповноваженою

особою в межах їх компетенції і за установленною формою скріплені гербовою печаткою, приймаються на територіях інших Договірних Сторін без будь-якого спеціального посвідчення».

Відповідно до пункту 3.6.2 Інструкції, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, документи, що складаються за результатами виконання іноземного доручення, підписують суддя, який безпосередньо виконав доручення, і особа, яка склала відповідний документ, та скріплюють печаткою суду України.

Відповідно до частини 8 статті 418 ЦПК України виконання доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів підтверджується протоколом судового засідання, у якому зазначаються заяви чи повідомлення, зроблені особами у зв'язку з отриманням документів, а також підтвердження про повідомлення особи про необхідність явки до суду для отримання документів та іншими документами, складеними чи отриманими під час виконання доручення, що засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою суду.

Вимогами частини 3 статті 558 КПК України встановлено, що, складені органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або суддею документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються зазначеними посадовими особами та скріплюються печаткою відповідного органу. Отримані за результатами виконання запиту від інших відомств, установ чи підприємств (незалежно від форми власності) документи повинні бути підписані їхніми керівниками та скріплені печаткою відповідного відомства, установи чи підприємства. Орган досудового розслідування або слідчий передає матеріали виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

*За матеріалами,
підготовленими фахівцями
Головного управління юстиції
у Дніпропетровській області*